

**ПІДПІЛЬНИЙ ТА ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХИ
НА ВІННИЧЧИНІ У 1942-1944 рр.
(на прикладі містечка Браїлів, Жмеринського району,
Вінницької області)**

Цього року виповнюється 65 років з моменту закінчення Великої Вітчизняної війни, де великий внесок у перемогу безумовно належить підпільникам та партизанським загонам, тому порушена проблематика на сьогодні є досить актуальною.

Метою наукової роботи виступає розкриття, на прикладі містечка Браїлів, Жмеринського району, Вінницької області, усіх можливих методів та характеру руху опору в 1942-1944 рр. на території Східного Поділля.

При вивченні даної проблеми автор використовував праці відомого краєзнавця, дослідника воєнної історії краю С.Гальчака [1-2] та документи із наукових збірок присвячених періоду Великої Вітчизняної війни на території Вінниччини [3-4]. Основу статті склали фонди *“Підпільних організацій, партизанських загонів періоду ВВв 1941-1945 рр. Вінницька обл.”* Державного архіву Вінницької області [5-11].

Після жорстоких та кровопролитних боїв німецькі війська 17 липня 1941 р. займають Браїлів [10, арк.66], 19 липня Вінницю, а уже 30 липня завершується окупація всієї області [4, с.47].

20 серпня 1941 р. вийшов наказ Гітлера про утворення рейхскомісаріату *“Україна”*. Передбачалося створення семи генеральних комісаріатів, серед яких з Житомирської та Вінницької областей утворювався генеральний комісаріат *“Житомир”*.

В свою чергу, 30 серпня 1941 р. Румунія отримала німецький мандат на здійснення тимчасового управління та економічної експлуатації території між Дніпром і Бугом. Ця територія отримала назву *“Трансністрія”*. До цього штучного адміністративно-територіального утворення увійшла значна частина південної та південно-західної Вінниччини [2, с.840]. Частина кордону між рейхскомісаріатом та Трансністрією проходила по річці Рів, яка в свою чергу розділяла Браїлів. Тому частина містечка із передмістям Козачівкою опинилися на румунській стороні, а частина із передмістям Москалівкою - на німецькій.

Після окупації активізувався підпільний рух який згодом переріс у відкрите партизанське збройне протистояння. Рух опору як у Браїлові, так і у всьому Жмеринському районі очолив Слюсаренко Володимир Федорович.

В.Слюсаренко народився 1913 р. і до Великої Вітчизняної війни працював дільничним агрономом Тиврівської МТС. З липня 1941 р. як командир запасу був призваний до Червоної армії і проходив службу в 182-у запасному полку при Південному фронті. Після закінчення курсів перепідготовки присвоєно військове звання лейтенанта і назначено на посаду командира мінометної батареї моторизованого розвідувального загону при штабі 9-ї Армії. В 1942 р. було присвоєно звання старшого лейтенанта.

Під час переформування мотозагону в 24 мотопіхотну бригаду був призначений начальником штабу 24-го Окремого мінометного батальйону, який входив до складу 24 танкового корпусу. 4 липня 1942 р. в районі Гремяче потрапив у вороже оточення і був схоплений. Через 13 днів втік із полону і переховувався в районі Тиврів-Жмеринка [7, арк.1-2].

Прибувши до Браїлова В.Слюсаренко побачив, що у містечку знаходиться багато офіцерів та солдат Червоної армії, які через ряд причин опинилися в тилу ворога. Він офіційно став працювати дільничним агрономом Браїлівської районної управи, та одразу почав збирати підпільну групу.

Уже на кінець 1942 р. В.Слюсаренку вдалося сформувати групу підпільників при Браїлівському цукровому заводі, куди входили робітники та військовополонені, яким вдалося влаштуватися на завод. На початку 1943 р. вони встановлюють контакт із партизанським загonom ім. Леніна який дислокувався в Чорному лісі Хмільницького району Вінницької області.

Щоб мати змогу швидко зв'язуватись з іншими підпільними групами, на квартирі Максима Журавського, яка знаходилась на території цукрового заводу, був встановлений радіоприймач, за допомогою якого слухали інформбюро про становище на фронтах. Отриману інформацію в Браїлові розмножувала на друкарській машинці Груня Юрчак. Підпільні листівки редагувалися місцевими вчителями Олександром Герасимчуком, Федором Незборецьким та юристом Яковом Храпко. Документи та література зберігалися на квартирі Ф. Незборецького, вчителя, який працював при районній управі суддею по громадським справам. Його посада відіграла

позитивну роль в тому, що коли до нього приходили справи пов'язані із звинуваченням місцевого населення в тих чи інших злочинах проти окупантів, Ф.Незборецький затримував хід справ і через декілька тижнів усі документи спалював. Він та його дружина Марія перебуваючи поза підозрою, надзвичайно ризикували, зберігали зброю, хоча мали двох малолітніх дітей.

Підпільник Михайло Журавський у 1942 р. очолював земельний відділ управи. Він зумів поставити роботу у районі таким чином, щоб більше користі було населенню, ніж німцям. Серед місцевого люду він користувався великим авторитетом, що давало змогу розповсюджувати листівки та агітували до саботажу німецьких розпоряджень. Коли ж німці в кінці 1943 р. почали цікавитися діяльністю М.Журавського, В.Слюсаренко відправив його до партизанського загону, а дружину з дітьми переховували в Жмеринці.

На початку роботи підпілля головна їхня діяльність полягала в зборі зброї та боєприпасів. Коли ж їх накопичувалось вдосталь, підпільники йшли в ліса та нападали на поодиноких ворожих військових. Знищували мости, молотарки, перерізали телефонні дроти та таке інше.

В.Слюсаренко займаючи посаду агронома мав змогу безперешкодно їздити по усім селам області. Під час цих поїздок він зустрічався із лідерами підпільних груп і передавав інформацію про те чи інше переміщення німецьких військ, а також передавав військові завдання від командира партизанського загону ім. Леніна [6, арк.1-4].

В селі Козачівка сформували підпільну групу на чолі із Петром Забаштанським. Такі ж групи були організовані в Демидівці, Новоселиці та Гнівані. Збори проходили на квартирі О.Перепичая, де були поділені обов'язки та поставлені бойові завдання серед членів організації. Створювалось три групи. Перша група займалася добуванням зброї та фізичного знищення окупантів, на чолі її стояв В.Бомк. Друга група проводила агітацію серед молоді, головою призначили В.Кабалюка. Третя група займалася розвідкою та пошкодженням зв'язку, очолював її О.Церковний, а після його загибелі О.Перепичай.

Протягом 1942 р. до підпільників цукрового заводу приєдналися ще дев'ять чоловік. Одразу активізувалася діяльність по проведенню різноманітних диверсій на цукровому заводі [6,

арк.9]. Підпільники цукрового заводу через П.Забаштанського в 1942 р. передали партизанам по 2 кулемета марки “Максим” та “Дегтярьова”, 1 кулемет знятий з танка, 37 гвинтівок, велику кількість патронів, гранат та запалів [5, арк.176].

Крім різноманітних терактів підпільники з Браїлова, Козачівки та Москалівки допомагали червоноармійцям, які тікали з полону, переховували єврейське населення, цим самим рятуючи його від розстрілів та ін. Восени 1943 р. за наказом В.Слюсаренка, П.Забаштанський зібрав озброєну групу у кількості тринадцять чоловік і вивів її до лісу де вони з'єдналися із загonom ім. Леніна, яким командував Юрій Лебедев. Прибувши до загону, П.Забаштанського назначили командиром роти.

За свою партизанську діяльність П.Забаштанський був нагороджений медаллю “Партизану Великої Вітчизняної війни” I ступеня та орденом “Червона Зірка” [6, арк.9].

Велику допомогу партизанам надавали працівники медицини. Так, Іван Шарун, колишній червоноармієць, лейтенант, який був поранений 16 липня 1941 р. під час бою за залізничну станцію Браїлів, залишився на окупованій німцями території. Після одужання влаштувався працювати в Браїлівській лікарні, де агітував місцеве населення до боротьби з окупантами. За дорученням В.Слюсаренка збирав зброю, боєприпаси та медикаменти, які передавались партизанам через зв'язкову Ганну Шуту [6, арк.14].

Працюючи ветеринарним фельдшером цукрового заводу, Семен Міняйло регулярно передавав партизанам їюд, різноманітні антисептичні присипки та інші медичні припарати, які можна було дістати [6, арк.13].

У червні 1943 р. було організовано партизанську групу, яка згодом стала ядром партизанського загону ім. Сталіна, що ввійшов до партизанського з'єднання ім. Леніна. Його командиром у листопаді того ж року призначили В.Слюсаренка [7, арк. 4].

20 листопада 1943 р. з Браїлова вийшло 17 вантажних автомобілів, які направлялися до села Почапінці, звідки мали забрати зерно. В околицях с.Василівка, Жмеринського району, партизанський загін ім. Сталіна обстріляв і повністю спалив автоколону. Переслідуючи тікаючих німців, партизани наштотувалися на сотню власовців, які виїхали на виручку із Почапинець. Зайнявши оборону партизани обстріляли їх, в результаті чого останні при відступі залишили на полі бою 45 чоловік убитими.

По мірі того як наближалася лінія фронту, все більше наростало занепокоєння серед окупаційних військ. Партизанські виступи та диверсії з кожним разом завдавали все більше шкоди та сіяли паніку серед окупантів. Наприклад, коли відбувся бій на шосе Вінниця-Бар, спантелічені німці із Вінниці негайно попередили про небезпеку гарнізони Гнівня, Браїлова, Жмеринки, Літина та Бара. В Браїлові поповзли чутки про те, що з боку Демидівського лісу наступає на Браїлів 2 полка партизан. Німецькі військові разом із поліцаями в паніці почали тікати на Румунську територію через центральний міст р.Рів, але румунські солдати їх не пропустили, тому німці прорвалися через міст що знаходився біля цукрового заводу. Паніка в Браїлові вщухла лише через 3-4 дні.

Боротьба із партизанами у німецької окупаційної адміністрації послідовно виходила на перший план. Браїлівським гестапо було відправлено до партизанського загону 8 шпигунів під виглядом радянських військовополонених. Але завдяки відмінній роботі підпільників, а особливо товариша Грабіка, який контактував із місцевими поліцаями і зумів вчасно попередити партизан, задумка гестапо була зірвана. Після затримки і допитів усі зізналися, що вони колишні поліцаї із Ростовської та Харківської областей, направлені в загін для шпигунства. Згодом усіх затриманих розстріляли [8, арк.14, 25, 33].

В лютому 1944 р. із партизанського з'єднання ім. Леніна був виокремлений загін ім. Сталіна, який складав основу з'єднання під командуванням В.Слюсаренка, з начальником штабу П.Редько та комісаром С.Марченко. Вінницький обласний підпільний обком КП(б)У вирішив в цілях посилення партизанського опору із 1 березня 1944 р. на базі загону ім. Сталіна створити з'єднання ім. Сталіна, яке включало, крім вище згаданого загону, ще три загони: ім. Леніна, ім. Фрунзе, ім. Пархоменка. Таким чином, В.Слюсаренко став командиром величезного партизанського з'єднання.

З'єднанням ім. Сталіна за час свого існування знищено 2365 ворожих солдат і офіцерів, пущено під укіс 2 ешелони, підірвано 2 залізничних та 19 шосейних мостів, 464 автомобілі, 4 заводи місцевої промисловості та 170 тон палива.

У зв'язку із відступом ворожих військ за межі території Вінницької області 1 квітня 1944 р. з'єднання ім. Сталіна розформували [9, арк.2-3].

Визвольні бої на території Вінницької області тривали 99 днів (з 20 грудня 1943 р. по 28 березня 1944 р. включно) [1, с.394].

В кінці березні 1944 р. розпочалося визволення Жмеринського району. 237-а стрілецька дивізія 67 стрілецького корпусу генерал-майора Кісліцина о 18.00 двома полками здійснила марш від Гнівани на Ворошилівку та Браїлів, і одним стрілецьким полком підходила до Козачівки [2, с.218]. Німецькі війська відступали на захід, і 18 березня 1944 р. Браїлів був звільнений від німців [10, арк.23], а залізничну станцію “*Браїлів*” звільнили через 2 дні - 20 березня [10, арк.66].

Таким чином, завершився один із найтрагічніших періодів в історії Браїлова. Перебуваючи в німецько-румунській окупації в період із 17 липня 1941 р. до 20 березня 1944 р. місцеве населення сповна на собі відчуло всю тяжкість нелюдської ідеології нацистської партії. Активна підпільницька діяльність на підприємствах, освітніх та лікувальних закладах зривали плани окупаційної адміністрації. Загальне підняття духу місцевого населення влітку 1943 р. потягло велику масу людей до лісу, де створювались партизанські загони. І загальними зусиллями партизан та бійців Червоної Армії вдалося вигнати ворога з рідної землі.

1. *Гальчак С.* Визволення Вінниччини від нацистських загарбників. - Вінниця, 2005. - 405 с.

2. *Він же.* Політика румунської окупаційної влади на території Північної Трансїстрії // Архіви окупації. 1941-1944. - К., 2006. - Т.1. - 870 с.

3. Вінниччина в роки Великої Вітчизняної війни. 1941-1945 рр. Збірник документів. - Одеса, 1971. - 360 с.

4. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 р. (хроніка подій). - К.: “Наукова думка”, 1965. - 386 с.

5. Державний архів Вінницької області. - Ф.П-425. - Оп.1. - Спр.224. - 193 арк.

6. Там само. - Спр.226. - 231 арк.

7. Там само. - Спр.552. - 4 арк.

8. Там само. - Спр.553. - 100 арк.

9. Там само. - Спр.554. - 25 арк.

10. Там само. - Ф.Р-4422. - Оп.1. - Спр.1. - 77 арк.

11. Там само. - Спр.11. - 230 арк.